

Recenze a zprávy

LAQUEUR, Thomas, *Rozkoš mezi pohlavími. Sexuální diference od antiky po Freuda*, Praha: Karolinum, 2017, 256 s. ISBN 978-80-246-3471-5

V současnosti je Thomas Laqueur již chápán jako etablovaný odborník v oblasti bádání sexuality, dějin těla a obecněji v nahlížení na historii z hlediska genderu. V českém překladu vychází jeho dílo *Rozkoš mezi pohlavími* až v roce 2017, tedy skoro tři desetiletí od vydání originálu v roce 1990. To jenom nasvědčuje, že dílo má stále co říci a je hojně diskutováno. V české verzi se bohužel ztrácí originalita původního názvu *Making sex* odkazujícího jak na utváření kulturních rolí, tak na samotný sexuální akt, jehož vnímání z pohledu rozličných diskurzů hraje v Laqueurově publikaci jednu ze zásadních rolí.

Byl ženský orgasmus podmínkou zplodění dítěte? Thomas Laqueur dokáže i nezavěšeného čtenáře vtáhnout do komplikovaného tématu v několika řádcích, ale otázkou zůstává, zdali ho dokáže z víru myšlenek i vytáhnout a poskytnout mu srozumitelně výklad sexuálních diferencí zmíněných v podnázvu titulu. Autor nám představuje jednopohlavní biologický model člověka zformulovaný již antickými filozofy, především lékařem Galénem. Jednopohlavní systém je prezentován jako propojení těla a duše, kdy bylo mužské a ženské tělo vnímáno jako naprosto stejné, pouze s otočenými pohlavními orgány. Z tohoto hlediska tak Thomas Laqueur přichází

s důležitými tezemi zabývajícími se vztahem mezi genderem a biologickým chápáním lidského těla, které patrně nebylo vždy tak jasně pohlavně rozděleno, jako je tomu ve dnešním světě. Přitom i jednopohlavní model umožňoval rozvoj genderových stereotypů a možná, že i právě díky těmto stereotypům si jednopohlavní model udržel prim až do 18. století, ve kterém podle Laqueura dochází k přechodu na dvoupohlavní model lidského těla.

Pro vnímání sexuality jsou nejdůležitější lékařské prameny, bez kterých by se neobešly ani samotné dějiny těla. Především ve třetí kapitole *Nová věda, jedno tělo* využívá Thomas Laqueur i mnoho obrazových pramenů, pomocí kterých lze lépe pochopit vnímání jednopohlavního modelu například z pohledu renesančních lékařů. Můžeme zmínit nákrety z rukopisů z 16. století zobrazující ženské pohlavní ústrojí jako pravý opak mužského. Thomas Laqueur se ale neomezuje na pouhý popisný formát obrazových pramenů a ty nejsou jenom doplňkem. Poskytuje nám i podrobné ikonografické analýzy, kdy nachází význam i v poloze lidských těl na pitevních nákresech. Důkazů o existenci jednopohlavního modelu dokázal Thomas Laqueur nashromáždit velké množství a informace dokáže čerpat i mezioborově. Je tak více než jasné, proč

i samotné pohlaví vnímá Thomas Laqueur jako společenský konstrukt, který se v dějinách proměňuje stejně jako gender.

Pokud bylo pohlaví označeno jako společenský konstrukt, tak se nemohlo vyvíjet stejně jako lékařské poznatky. Anatomické bádání šlo mnohdy přímo proti kulturně utvořenému jednopohlavnímu modelu lidského těla a Thomas Laqueur dokáže velmi dobře popsat tento vývoj vzájemně souvisejících vlivů. Až do 18. století se tak musely veškeré lékařské objevy napasovat na jednopohlavní model, což mnohdy odporovalo zákonům logiky. Jako příklad uveďme Realda Colomba a objev klitorisu v 16. století, který Colombo označil za pramen rozkoše u ženy a zcela tak odporoval jednopohlavnímu modelu, tedy že děloha je obrácený penis v těle ženy. I přesto ale jednopohlavní model přetrvává, což podporuje Laquerovo tvrzení o tom, že pohlaví bylo společenským konstruktem, který se neřídil empiricky ověřitelnými fakty.

Laqueurova kniha není jenom obhajobou jednopohlavního a dvoupohlavního modelu vnímání lidského těla. Přínos do oblasti genderu spočívá i ve zkoumání vývoje samotného chápání sexuálního aktu, případně periody, a také politického vlivu na interpretaci lidského těla. Změna mezi pohlavními modely mohla být iniciována i průnikem žen do veřejné sféry, kdy se postupně oddělovaly ze silně patriarchální společnosti a etablovalo se druhé pohlaví. Zde můžeme spatřit vliv myšlenek Simone de Beauvoir, ze které Laqueur částečně vychází. Jedním z důvodů, proč jednopohlavní model

vydržel od antiky až po konec 18. století, může být i tvrzení, že to byl způsob zachování nadvlády mužů. Jednoduše nebylo co porovnávat, protože žena byla po staletí vnímána jako slabší verze muže. Historický rámec, který dokázal Laqueur obsáhnout, zahrnuje ty nejdůležitější momenty v konstruování pohlavních modelů, tedy od tezí Galéna a Aristotela až po Freudovy úvahy o otcovství a mateřství.

Nicméně způsob, jakým Thomas Laqueur dokázal rozproudit diskuze mezi současnými historiky, dělá z jeho publikace jedinečný příspěvek. Mnozí badatelé staví Lacquera vedle Michela Foucaulta. Zejména kvůli Foucaultovým knihám *Dějiny šílenství* a *Zrození kliniky*, kterými položil základy bádání o dějinách lidského těla v kontextu se sociálními konstrukty. Thomas Laqueur tak po téměř třiceti letech od publikování Foucaultových stěžejních děl přispívá k tématu dějin lidského těla a snaží se ukázat možné nové cesty bádání. Na druhou stranu se taktéž se najdou historici, kteří přístup Thomase Laqueura kritizují. Nejčastější výtkou bývá neúplnost Laqueurova výkladu a sklonu k tvarování historických poznatků tak, aby neodporovaly funkčnosti jednopohlavního a dvoupohlavního modelu ve společnosti. Propojení mezi výzkumem v oblasti pohlaví a dobovými kulturními požadavky reflektuje Laqueur především ve čtvrté a šesté kapitole, kdy v prvně zmíněné zasazuje do kontextu jednopohlavní model a v druhé model dvoupohlavní. Čtivost tezí vychází z pevného příběhového základu, na kterém Laqueur mnohé myšlenky staví

a snaží se poodhalit nově objevené prostředí pohlavních systémů. S Michele Foucalem se Thomas Laqueur shoduje i v časovém vymezení. Epistemologický zlom řadí oba autoři do období konce osvícenství a Laqueur do tohoto období zahrnuje právě přechod z jednopohlavního na dvoupohlavní model.

Závěrem tak není důvod neoznačit Laqueurovu publikaci za jedno z nevlivnějších děl v oblasti bádání o lidském těle a sexualitě, které stojí za pozornost. A to i přesto, že

pro některé historiky nepředkládá Laqueur dostatečně přesvědčivé důkazy podporující jeho teze. Knihou *Rozkoš mezi pohlavími* se Thomas Laqueur v devadesátých letech bezesporu zasloužil o zasazení samotné sexuality do předmětu historického bádání a položil otázky, které zůstávají až do dnešní doby stále nezodpovězeny a svou aktuálností inspirují další generace historiků.

Filip Starý

ŠIMKOVÁ, Ema, *Život a osobnost Bedy Dudíka (1815–1890) pohledem jeho deníků*, Olomouc: Univerzita Palackého 2018, 334 s. ISBN 978–80–87895–83–2

Za podpory MŠMT ČR realizované v rámci Institucionálního rozvojového plánu a za „*ideové i štědré materiální podpory*“ – jak se vyjádřila sama autorka – Benediktinského opatství sv. Petra a Pavla v Rajhradě byla vydána monografie přibližující život Bedy Dudíka. Muže, který byl rajhradským benediktinem (a zaslouží si tedy úvodní slovo v době vydání knihy aktuálního převora – administrátora tohoto kláštera P. Augusta L. Gazdy OSB), a který rozhodně v dějinách Moravy není neznámým a výzkum jeho životních osudů a postojů nestojí na počátku. Zvolený přístup je však v kontextu dosavadního bádání o něm poměrně unikátní, protože základním informačním zdrojem se staly jeho vlastní deníky. Těm se všichni před Emou Šimkovou vyhýbali patrně proto, že jejich písmo má k pohodlné čitelnosti daleko (vybrané ukázky v obrazové příloze knihy nejsou reprezentativní,

rozhodně patří k těm elegantnějším, resp. formálnějším). Autorka se však této úvodní komplikace nezalekla a získala možnost následně právě kolem informací z nich zosnovat důmyslnou síť vztahů a souvislostí, jak je přinesla doba Dudíkova života i následné bádání o něm a lidech jeho času.

Práce vznikla jako disertační a pro knižní vydání si uchovala jak metodologické vymezení, tak přehled dosavadního bádání a všestrannou charakteristiku základního pramene, tedy zmiňovaných Dudíkových deníků. Následně byla zvolena další struktura právě souznějící s tímto pramenem, tedy v zásadě chronologické zpracování, které je však zároveň tematicky strukturované a netříští jednotlivé dějové celky. To umožňuje plynule sledovat jak postupné proměny společenského postavení hlavního hrdiny, tak změny jeho názorů a postojů ovlivněné nejenom vnějšími okolnostmi, ale také

přibývajícími zkušenostmi a měnicími se názory učeného benediktina. Ve výsledku jde o plastický obraz jen lehce rozmařilého preláta vyznačujícího se neutuchající pracovitostí, velmi slušnými společenskými kontakty a z dnešního hlediska poněkud pošetilým snem státi se generálním inspektorem rakouských archivů. Mimo jiné. Což se mu sice nepovedlo, ale fakticky dosáhl na řadu jiných prestižních míst i úkolů své doby, které rozhodně nepřehlížel a jejichž významu si byl minimálně v některých případech vědom.

Luxusnost základního výzkumného pramene spočívá nejenom v poněkud výlučném prostředí řeholního světa, které příliš podobných pramenů osobní povahy nenabízí, ale také mj. v dlouhé časové řadě, jež nejenom vznikla, ale je do značné míry kontinuálně zachována. A nelze než konstatovat, že autorka všeho, co se v důsledku toho nabízelo, využila v maximální míře. Na jedné straně prokázala smysl pro jemný detail a podepřela strohé poznámky z deníků širokým spektrem jinde získaných informací a uvedla vše do souladu, byť třeba ve formě vědecké hypotézy. Na druhou stranu stejný široký

rozhled po všech dalších informačních zdrojích ji umožnil vidět souvislosti a linie končící mnohdy velmi daleko nejenom od sledované osobnosti či Moravy, ale v téměř jakémkoliv směru. V textu je rovněž patrný výjimečný cit pro specifický způsob vnímání odpovídající světu vzdělanců 19. století, právě tak jako neotřelé detaily týkající se například zvířecích domácích mazlíčků zabydlených v Dudíkově domácnosti. Je třeba připustit, že při tom všem byla autorka velmi důkladná (např. informačně neobyčejně široce pojaté poznámky začínají v každé kapitole od čísla 1, takže čtenář jejich skutečné množství vnímá poněkud ve druhém plánu: neodstrašují a přitom se nemusí uskovňovat). A krásně zachytila skutečnou i myšlenou životní mapu jediného muže: prostor, ve kterém se reálně i svými sny a ideály pohyboval konkrétní člověk 19. století. Jde zároveň o příjemný a dokonale čtivý příspěvek k dějinám každodennosti 19. století zdaleka ne jenom na Moravě.

Marie Macková

JIRÁK, Matouš – JUNEK, Michal, *Scheurerův lístkový katalog – opočenská sbírka zbraní. Kritický katalog*, Praha: Národní památkový ústav 2017, 303 s. ISBN 978–80–7480–086–3

Sbírka militarií ze zámku Opočno patří vedle kolekcí z Hluboké nad Vltavou a Konoπιště u Benešova k nejznámějším souborům vojenských artefaktů ve správě Národního památkového ústavu. Předkládaná publikace

však nepředstavuje obvyklý fotografický katalog opočenské sbírky, jak by se snad dalo očekávat. Autoři Matouš Jirák a Michal Junek nabízí badatelské veřejnosti počín zajímavější – rozhodli se totiž zpracovat

kritickou edici původního lístkového katalogu opočenského militárního fundusu, který vyhotovil v první polovině 20. století Julius Ernst Scheurer. Na existenci tohoto pramene upozornil ve svém článku v roce 2005 historik a kurátor Krajského muzea východních Čech Ctirad Beneš, jinak však katalogu nebyla věnována soustavnější pozornost. To napravuje až předmětná kniha.

V úvodní kapitole autoři nejprve stručně shrnují historii Opočna a jeho vlastníků, včetně přiblížení architektonického vývoje sídla a obecně reprezentačních aktivit majitelů, kam spadá i sběratelská činnost. Zatímco o sběratelských aktivitách Trčků z Lípy se bohužel dochovalo s ohledem na ztráty archivu v 50. letech 19. století jen minimum dokladů, zásadní byla pro rozvoj opočenských sbírek činnost Colloredů, resp. Colloredo-Mannsfeldů, kteří drželi Opočno od roku 1635. Přínos tohoto rodu tak autoři důvodně charakterizují jako klíčový. První písemný doklad o opočenských zámeckých sbírkách militarií pochází z roku 1727. Důvod sepsání tohoto inventáře byl zcela pragmatický – byla jím potřeba ocenění opočenské kolekce. Soupis zahrnuje především lovecké zbraně a příslušenství, autoři se proto domnívají, že celek nebyl ještě nahlížen jako historická sbírka, ale jednalo se o užité předměty. Matouš Jirák a Michal Junek dále konstatují, že ačkoliv příslušný fond Státního oblastního archivu v Zámrsku obsahuje i další (dílčí) soupisy z doby po roce 1727, ucelený seznam opočenských militarií a především lístkový katalog jsou až dílem Scheurerovým. Systematické budování

zámeckých sbírek pak autoři spojují s léty 1895–1925, kdy Opočno vlastnil Josef Hieronymus Colloredo-Mannsfeld, cestovatel, bibliofil a sběratel. Právě z jeho podnětu patrně na Opočno přišel Julius Ernst Scheurer.

Představením Scheurerovy osoby a jeho lístkového katalogu opočenské zámecké sbírky militarií se zabývá druhá kapitola. Bohužel, hned v úvodu oba autoři přiznávají, že Scheurerův životopis je alespoň prozatím věcí nerealizovatelnou. Je známo jen tolik, že Julius Ernst Scheurer byl obchodník a sběratel starožitností. Jeho jméno je pak spojováno s katalogizací zbrojnic na rumunském zámku Peleš, rakouském zámku Sighartstein u Salzburgu a snad i zámku Konopiště. Na Opočně se dochoval Scheurerův portrét, na kterém je jako rok jeho smrti uvedeno datum 1937. Opočenskou sbírku militarií zpracovával Julius Scheurer v několika fázích v letech 1908–1914 a 1929–1933. Inventář dosáhl podle mínění autorů zřejmě počtu 2029 položek, lístkový katalog se však do dnešních časů nedochoval v úplnosti. Nejvyšší položku představuje číslo 2011 a celkem soubor obsahuje 1757 kartotéčních lístků. Podobu opočenských inventářů autoři podrobně přibližují a osvětlují i postup své práce při rekonstrukci Scheurerova schématu a přípravy edice. Jirákovi a Junkovi se podařilo blíže osvětlit genezi opočenského sbírkového fondu, vyvrací kupř. tradovaný názor, že kolekce byla budována během 19. století a počátkem 20. století již byla v zásadě hotova. Matouš Jirák a Michal Junek upozorňují, že inventáře z let 1908 a 1910 zahrnují

pouze část položek a nárůst sbírky odráží ještě inventář z 30. let 20. století. Dále autoři poukazují na skutečnost, že Scheurerovy inventáře (kresby a mnohdy i popisy) skýtají informace o tehdejší instalaci sbírek. Srovnáním s originály pak byly odhaleny nepřesnosti ve Scheurerových kresbách, které Jirák a Junek vysvětlují tím, že ne vše Scheurer kreslil na místě, naopak mohl vycházet z přípravných náčrtků či fotografií z aukčních katalogů. Tuto svou hypotézu pak dokládají obrazovým doprovodem. I podle některých chybných popisů usuzují, že ne vše měl Julius Scheurer k dispozici k přímému zkoumání, čímž dále naznačují, jak mohl vypadat systém práce na inventářích a jaké byly její limity. V pozdějších letech pak byla Scheurerova kartotéka doplňována a upravována. V neposlední řadě také autoři ve věci geneze opočenského militárního fondu upozorňují na limity soudobých účtů. Ty se sice v jistém počtu dochovaly, s ohledem na strohost záznamu však neumožňují konkrétnější identifikaci sbírkových předmětů.

Následně Matouš Jirák a Michal Junek přibližují podobu opočenského sbírky militarií a historii její instalace. Její jádro je dnes uloženo ve dvou sálech, zajímavé je, že tzv. lovecký a rytířský sál byly k tomu účelu vyčleněny již v roce 1895 a od roku 1922 byly zpřístupněny i veřejnosti. Autoři dále ve stručnosti představují strukturu opočenského sbírky, sestávající se z široké chronologické, geografické i typové škály palných loveckých i vojenských zbraní a jejich příslušenství, mechanických střelných zbraní (samostřílů), chladných sečných i bodných zbraní, zbraní

dřevcových (halapartny, sudlice, kúsy, partyzány, spontony, kopí) či úderných (palcáty, bojové sekery a kladiva). Součástí opočenského zbrojnice jsou přirozeně také zbroje, především z období 16. a 17. století. V neposlední řadě pak sbírka zámku Opočno zahrnuje také předměty archeologického rázu, tedy ostruhy, podkovy, třmeny a další části koňských strojů a různá pravěká a středověká militaria. Unikátem je římská přilba typu Weisenau z počátku našeho letopočtu. Pro případné badatele je podstatná informace, že k některým takovým předmětům je znám i dobový nálezový kontext. Ze sbírky jako takové autoři vyzdvihují v oblasti zbraní palných především lovecké pušky z dílen renomovaných zahraničních i domácích puškařů, v kategorii chladných zbraní pak lovecké tesáky a obsáhlou kolekci kordů 16.–19. století. Zastoupena je přirozeně i místní opočenská a blízká regionální zbrojařská výroba. Autoři upozorňují i na soubor zbraní a zbrojí mimoevropského původu, jakkoliv konstatují, že tato oblast nestála v centru zájmu sběratelské činnosti Colloredo-Mannsfeldů. Ve sbírce se tak objevují předměty thajské, barmské, indické, íránské, turecké, kavkazské, balkánské, japonské, egyptské, marocké, súdánské, korejské či japonské provenience, ale také zbraně z oblasti Tichomoří či severní Ameriky.

Gros knihy pak představuje předdeslaná edice Scheurerova lístkového katalogu opočenského sbírky. Čítá, jak už bylo řečeno, přes 1700 inventárních položek, přičemž struktura záznamu zahrnuje (německo-jazyčně psaný) název, uložení a inventární

číslo (jak původní ze Scheurerovy doby, tak moderní, pokud byl předmět ztotožněn), charakteristiku artefaktu, jeho bližší popis (je-li uveden), případně popis Scheurerem připojené ilustrace. Původní Scheurerovy údaje pak editoři doplňují o vlastní popis daného sbírkového předmětu, pokud to bylo ovšem možné. Textovou část edice doplňují moderní fotografie vybraných militarií. Samostatně pak stojí obrazová příloha, obsahující komparaci původních nákrasů Julia Scheurera a moderních fotografií ztotožněných předmětů. Reprodukce Scheurerových katalogových karet společně s možností srovnání s originálem tedy skýtají hlubší vhled do stylu a dobového kontextu Scheurerovy práce. Doprovodný aparát

knihy zahrnuje obligátní seznam použitých pramenů a literatury i relativně obsáhlé anglojazyčné resumé, včetně ukázky několika editovaných katalogových záznamů.

V souhrnu představuje kniha Matouše Jiráka a Michala Junka vizuálně a koncepčně zdařilý, odborně fundovaný a badatelsky přínosný počin. Přibližuje nejen historii a podobu významné opočenské sbírky militarií, ale především upozorňuje na cenný pramen, který zpřístupňuje dalšímu studiu. Kniha tak představuje jakýsi vstupní klíč k dalšímu badatelskému uchopení sbírky zbraní a zbrojí ze Státního zámku Opočno a jako taková nepochybně přesahuje minimálně regionální hranice.

Josef Šrámek

BUSCH, Reinhold, *Přežili jsme Stalingrad. Vzpomínky příslušníků 6. armády maršála Pauluse, Neratovice: Omnibooks 2018, 237 s. ISBN 978-80-88274-01-8*

Vzpomínky německých vojáků, kteří zažili – a hlavně přežili – tažení na Stalingrad v letech 1942 a 1943, jsou čtením náročným. Nejenže ukazují hrůzy války jako takové, ale v tomto případě také hrůzy války ve zvlášť těžkých podmínkách obklíčení, ruské zimy a primitivních zajateckých táborů.

Město Stalingrad samo o sobě velký strategický význam nemělo, to spíše nepříliš vzdálená oblast severního Kavkazu, kde se nacházela ložiska ropy, pro nacisty tak potřebná. Bitva u Stalingradu měla ovšem význam symbolický, a to pro obě strany: Hitler si chtěl podmanit město nesoucí Stalinovo jméno, Stalin je chtěl z prestižních důvodů ubránit. Výsledkem bitvy trvající několik

měsíců byla citelná porážka německých vojsk, k níž nemuselo dojít, kdyby ... kdyby byl Hitler netrval na dobytí města, kdyby byl povolil obklíčeným jednotkám zpětný výpad, který by obklíčení za pomoci zvnějšku prorazil, kdyby se bylo nevěřilo Göringovým sebevědomým slibům, že jeho Luftwaffe dokáže kotel zásobovat. Ale kdyby neplatí. Uvádí se, že u Stalingradu bylo obklíčeno zhruba 350 000 vojáků, vedle Němců také Rumunů, Italů a Maďarů. Evakuovat se podařilo 24 910 osob (údaje se různí), do zajetí padlo kolem 90 000 vojáků, přežilo jen asi 9 000, z nichž poslední se dostali domů až v polovině 50. let. Při zásobování kotle a evakuacích ztratili Němci 588 letadel,

zahynulo 1200 lidí leteckého personálu. To jsou suchá čísla, za nimiž se skrývá množství rozmanitých lidských osudů, jež mnohdy ovlivnila drobná náhoda, štěstí nebo smůla. (Mimořádně – němečtí vojáci evakuovaní ze Stalingradu se nesměli v Německu vrátit do svého civilního prostředí, aby jejich zprávy nešířily malomyslnost.)

Sbírka vzpomínek sestavená Reinholdem Buschem nerozebírá strategické, taktické či politické otázky. Je zaměřena na osobní svědectví těch, již boje u Stalingradu prožili a přežili, někdy včetně dlouholetého zajetí. Kniha je rozdělena do tří částí: první obsahuje vzpomínky vojáků, již se z obklíčení včas dostali – většinou se jednalo o muže zraněné, kteří byli letecky evakuováni. Druhou část tvoří svědectví těch, kteří v kotli zůstali až do konce bojů, ovšem o vlastních podmínkách v zajetí se nezmiňují. Poslední skupina vzpomínek pak obsahuje i zážitky ze zajateckých táborů, především ale z prvních týdnů a měsíců, přičemž mnozí němečtí zajatci byli propuštěni až po deseti i více letech. Ve všech částech jsou podrobně vykresleny bojové podmínky u různých zbraní – pěchoty, dělostřelectva, letectva, ale například i u zásobování. Rozdílly postupně mizely, v posledních fázích bojů se již vojenské odbornosti příliš nerozlišovaly. V podstatě se jedná o dějiny vojenské každodennosti v podmínkách obklíčení s množstvím zajímavých postřehů ze strany prostých vojáků i důstojníků. Najdeme zde kritické pohledy na maršála Pauluse, označovaného spíše za „štábního důstojníka studijního typu“, který neměl velké zkušenosti s velením vyšší

jednotce a bál se postupovat samostatně. Byl zaznamenán Göringův rozhlasový projev z 30. ledna, v němž oslavoval padlé hrdiny ve Stalingradu, přičemž se ve městě ještě bojovalo a dosud žijící Němci tedy mohli Göringa slyšet. Toto pohřbívání zaživa vyvolalo mezi nimi velké rozhořčení. Jsou popsány příšerné životní podmínky německých vojáků, nedostatek zimního oblečení, střeliva, potravin, zdravotnického materiálu, tragické poměry v evakuačních střediscích na letištích, jež Němci v kotli až do ledna 1943 drželi a z nichž byli odváženi ranění. Zřejmě i vzhledem k poválečnému získání svědectví nelze ve výpovědích nalézt vypjaté vlastenecké výroky. Nejvýše ojediněle se vyskytuje vyjádření o někom, že „*tak jako tisíce jiných položil ve Stalingradu svůj život za vlast*“ či že „*divize plnila až do konce svoji povinnost*“. Většinou ale vojáci vzpomínají na každodenní starosti – ústupové boje, zásobování, snižování dávek potravin, postupné změny v organizaci německých jednotek, slučovaných z různých zbytků jiných útvarů, častá je kritika spojenců, zejména Rumunů.

Zajímavé jsou zmínky o sovětských zajatcích, jichž Němci využívali jako „*hiwi*“, tedy hilfswillige, dobrovolné pomocníky, již prováděli různé pomocné práce, kopali zákopy a podobně. Nechtěli se prý vracet ke svým, i když měli možnost, i když je tam sami Němci z obklíčení posílali. Obávali se prý, že by je jejich spolubojovníci okamžitě zastřelili nebo poslali na dlouhá léta do táborů na Sibiři. Možná je ani nelákaly poměry v Rudé armádě, jejíž hlavní taktikou

byly masové čelní útoky s obrovskými ztrátami, často s nedostatkem zbraní nebo munice. Němci zajali sestřeleného sovětského pilota, který měl nohy obalené hadry, což u letce rozhodně neočekávali. Jsou zaznamenány výzvy ze strany Rudé armády ke kapitulaci či k přeběhnutí, předávané letáky či vyhlašované pomocí zesilovačů. Němci se ale vzdávat nechtěli, protože někteří z nich v průběhu dřívějších bojů nacházeli zohavená těla mučených německých zajatců.

Nicméně Němci byli u Stalingradu poraženi a nakonec se vzdali. Jednou z klíčových částí práce jsou proto v daných souvislostech svědectví o okolnostech zajetí jak v průběhu bojů, tak i po konečné kapitulaci. Zajatci byli obírání o osobní věci, v třicetistupňových mrazech soustředováni v improvizovaných zajateckých táborech, mnohdy pod širým nebem, zesláblí zajatci za pochodu byli strážemi stříleni. V přelidněných táborech kromě krutých mrazů trápilo zajatce také neexistující hygienické zázemí a nedostatečné zásobování, jež mnohdy vedlo až ke kanibalismu. Mezi zesláblými zajatci řádily různé nemoci: skvrnitý tyfus, břišní tyfus, paratyfus, úplavice a zákopová horečka. Zajatci byli zprvu drženi zejména v samotném Stalingradu a okolí, později byli rozváženi do jiných táborů, jimiž se často staly vesnice po povolžských Němcích, vysídlených Stalinem na začátku války. Největší ztráty postihly zajatce v prvních týdnech, v knize se uvádí, že od 2. února, kdy boje utichly, do poloviny května vyhladovělo, umrzlo nebo zemřelo na nemoci a následky zranění v zajateckých táborech na

45 000 vojáků. Ušetřeni nebyli ani důstojníci, s nimiž se přece jen zacházelo o něco lépe než s mužstvem. V jednom důstojnickém zajateckém táboře, umístěném v Jelabuze na řece Kamě v bývalém ženském klášteře, zemřelo z 1094 zajatců 608 na skvrnitý tyfus.

V souhrnu je tedy patrné, že životní podmínky zajatců od Stalingradu byly nepředstavitelně těžké. Současně je třeba připomenout, že za daných okolností bylo pro vítěze obtížné zajistit vše potřebné – potravin se nedostávalo ani pro místní civilní obyvatelstvo, velká část města byla zničena, zmrzlá půda nedovolovala pohřbívat mrtvé. K tomu je třeba vzít v úvahu, že Němci byli útočníky, kteří si v očích vítězů po porážce nezasluhovali příliš velkou péči a soucit, a konečně tu byla i skutečnost, že Sovětský svaz nebyl signatářem ženevských konvencí týkajících se válečných zajatců. Na to ostatně poukazovali i někteří Němci, bylo-li jim vyčítáno kruté zacházení se sovětskými zajatci.

Buschova kniha by si asi zasloužila trochu rozsáhlejší odborný úvod a vysvětlující poznámkový aparát. Možná ale autor nechtěl nosit dříví do lesa a předpokládal, že si čtenář najde potřebné údaje jinde. V každém případě je zajímavé srovnat vzpomínky Němců (a také několika Rakušanů sloužících tehdy v německé armádě) s odbornými historickými pracemi, aby se čtenář dobře orientoval v historických a vojenských souvislostech. Z novějších historických prací je možno doporučit německého historika Guido Knoppa, *Stalingrad. Peklo na Volze*, Praha, Ikar 2005 či Paula Carella, *Stalingrad: sláva a pád 6. armády*, Praha, Naše

vojsko 2008. Za pozornost stojí i pramenně velmi podrobně podložená kniha polského vojenského historika Janusze Piekalkiewicze *Stalingrad: anatomie bitvy*, Praha, Naše vojsko 2007.

Vedle toho stojí za pozornost srovnání s pohledem druhé strany. Zde se ovšem obtížně vybírá, jakkoliv je literatury k tématu poměrně dost. Ze starší doby se nabízejí práce Čujkovovy – Vasilij Ivanovič Čujkov (1900–1982) byl velitelem 62. armády, která stála ve Stalingradu proti Paulusovi, – například *Začátek cesty* (česky Praha, Naše vojsko 1963) nebo jím redigovanou sbírku vzpomínek sovětských vojáků *Stalingrad: spomienky účastníkov bitky na Volge*, Bratislava, Pravda 1983 (česky nevyšlo). Podobně přínosná může být sbírka Stupovova (Alexej Dmitrijevič Stupov, *62. armáda v bojích o Stalingrad*, Praha, Naše vojsko 1953). Ve všech případech ale je třeba brát v úvahu dobu vydání, jež neumožňovala příliš otevřené vyjadřování o tom, co všechno vojáci Rudé armády u Stalingradu (a nejen tam) zažívali a co museli snášet ze strany svého velení. Možná trochu paradoxně lze doporučit práci beletristickou, a to román Viktora Někrasova *V stalingradských*

zákopech, vydaný v Sovětském svazu již v roce 1946 (česky Praha, Naše vojsko 1954) a – dá se říci vzhledem k povaze doby – kupodivu oceněný Stalinovou cenou druhého stupně. Viktor Někrasov (1911–1987) se ostatně od 60. let stal v Sovětském svazu nepohodlným pro svoji kritiku Stalina a zemřel v exilu v Paříži. Co je ale velmi důležité, Někrasov nezdůrazňoval ideologii, válku zobrazil takovou, jaká skutečně byla, což se dočkalo ocenění již v době prvního vydání románu. Bojů ve Stalingradu se osobně zúčastnil, tehdy s hodností nižšího důstojníka, a byl tedy přímým účastníkem střetů v první linii. Možná bychom mohli vysledovat i časovou shodu s některým Buschovým pamětníkem v tom smyslu, že v určitém okamžiku stáli na bojišti – například u Marmajovy mohyly – proti sobě.

Ať již vezmeme do ruky pro srovnání kteroukoliv z výše uvedených knih, je jasné, že pohled na válku shora, pohled strategický, se až příliš liší od pohledu prostých vojáků a nižších důstojníků působících přímo na bojišti. Proto Buschova kniha stojí za přečtení, i když se rozhodně nejedná o četbu zábavnou.

Tomáš Jiránek

VAŠEK, Richard – KLEČACKÝ, Martin (edd.), *Česká politická pravice v letech 1938–1945*, Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2016, 264 s. ISBN: 978–80–87782–62–0

Kolektivní monografie si klade za cíl postihnout tematiku české politické pravice od mnichovské dohody až po konec války. Zaměřuje se obzvláště na působení

tehdejších hlavních českých pravicových hnutí; agrární strany, Národní demokracie a Československé strany lidové. Část knihy se také věnuje české aristokracii a exilové

vládě v čele s Edvardem Benešem. Monografie navazuje na práci *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky* (Eva Broklová, Josef Tomeš a Michal Pehr, Praha 2008) a vznikla v rámci grantového projektu Česká politická pravice v osudových letech 1938–1945, který se zaměřil hlavně na „*diferencované působení dominantních pravicových ideově politických proudů – českého liberálního nacionalismu, agrarismu a katolického konzervativismu – a jejich představitelů ve složitých peripetiích od Mnichova 1938 do května 1945, a to především na domácí scéně*“ (s. 7).

Kniha má střední rozsah (okolo 250 stran) a skládá se z úvodu a šesti nečíslovaných kapitol, z nichž každá je psaná jiným autorem. Dále obsahuje seznam autorů, seznam pramenů a literatury, resumé v angličtině a němčině a nakonec jmenný rejstřík. Některé kapitoly končí obrazovou přílohou. Knize chybí jeden jednotící závěr, což oslabuje její koherenci.

Monografii uvádí historik Richard Vašek s editorem Martinem Klečackým. Zde je vymezen předmět zájmu knihy a velice stručně popsána momentální situace bádání. Zároveň se tu nachází krátká charakteristika jednotlivých kapitol. Jako prameny jsou podle autorů užity především memoáry tehdejších předních politiků a jiných veřejných činitelů – obzvlášť hodnotné jsou potom paměti Františka Ježka a memoáry Jiřího Havelky, které byly vydány v komentovaných edicích v rámci grantového projektu (s. 9). Zde autoři zároveň uvádí, že práce „*není celistvé zpracování, ale kritický nástin historie*

hlavních českých pravicových politických směrů“ (s. 9) – autoři chtějí prostřednictvím knihy dokázat, že poválečné zacházení s pravicovými hnutími bylo neopodstatněné. V tomto směru lze považovat monografii za úspěšnou.

V první kapitole Česká pravice v letech 1938–1945 známý český historik Robert Kvaček navazuje na úvod – stručně se vyjadřuje k prvotním pokusům o nezkršené posouzení tehdejší pravice (konkrétně se zmiňuje o krátkém období pražského jara a osobnostech Jana Tesaře a Tomáše Pasáka), pokouší se vymezit pojem „česká pravice“ a shrnuje dějinný vývoj Československa ve stanoveném období. Sám připouští, že definovat českou pravici je obtížné, takže výběr politických stran, kterými se kniha zabývá, je podle mého názoru zřejmě podmíněný jejich popularitou – práce se zaměřuje především na působení národních demokratů, agrárníků (jejichž pravicový charakter je podle Kvačka zpochybnitelný) a lidovců (u kterých je podle autora těž diskutabilní). Česká krajní (fašistická) pravice je ale z monografie vyřazena, což je pozoruhodné, protože sám Kvaček o českých krajních pravicových skupinách říká následující: „*V demokratickém Československu většinou nic neznamenaly, nebo jen málo, některé ale daly o sobě vědět – třeba i v nových podobách – za německé okupace. Součástí tehdejší české pravice jsou tedy nepominutelně, třebaže představovaly společenskou a národní periferii*“ (s. 11). Je pravda, že monografie jako svůj cíl nesleduje úplnost (to by bylo koneckonců nesmírně obtížné), přesto se

domnívám, že si česká fašistická hnutí jako Národní obec fašistická, Akce národní obrody nebo Vlajka zasloužila vlastní kapitolu – monografie se příliš drží tradičních prvorepublikových vládních stran. Český fašismus je přitom téma, které až donedávna nebylo dostatečně dobře zpracováno. Mezi pokusy o uchopení českého fašismu patří např. monografie *Český fašismus* od Milana Nakonečného (Praha 2006) nebo *Fašismus v českých zemích* od Ivo Pejčocha (Praha 2011).

Druhá kapitola je studií, ve které se Jaroslav Rokoský zaměřuje na agrární stranu a její přední představitele. Studie je zahájena autorovou tezí, že agrárníci byli prokazatelně vlastenečtí a že řeči o jejich náklonosti k Německu jsou neopodstatněné. Správnost tohoto tvrzení uspokojivě dokládá ve čtyřech podkapitolách. V první z nich, zvané *Agrárníci – demokraté otřesení Mnichovem*, se věnuje činnosti agrární strany během těžkého období druhé republiky. Konkrétními předměty jeho zkoumání jsou tehdejší tisk agrární strany a antisemitské tendence druhé republiky, které však nepocházely z iniciativy vlády, což autor dokazuje prostřednictvím rozhlasového projevu Rudolfa Berana z prosince 1938, ale také tím, že vláda umožnila imigraci 2500 československých Židů do Palestiny. Další podkapitola *Agrárníci – demokraté proti okupaci* řeší reakci agrárníků na okupaci. Tehdy Rudolf Beran uvažoval o sebevraždě a svoji věrnost českému národu dal najevo tím, že podal demisi. Zmíněna je také akce Albrecht I. Třetí podkapitola popisuje odbojové aktivity

agrárníků a poslední podkapitola je krátkým pojednáním o událostech po válce. Za nejpřínosnější část kapitoly lze považovat detailní charakteristiku odbojové aktivity agrárníků, která je z velké části založena na autorově předešlé publikační činnosti.

Ve třetí kapitole historik Josef Tomeš charakterizuje roli Národní demokracie ve druhé republice a protektorátu. Podobně jako v předchozí kapitole autor vychází z toho, že „*snad žádná česká politická strana nebyla ve svém druhém životě tak nespravedlivě kaceřována jako Československá národní demokracie a na ni navazující Národní sjednocení*“ (s. 64). V úvodu autor poskytuje základní vhled do okolností vzniku a vývoje strany až do třicátých let, přičemž se soustředí na vnitřní rozdělení strany, její nacionalistický charakter a vznik Národního sjednocení. V následující podkapitole, kterou považují jednoznačně za nejpřínosnější, autor na základě rukopisů ministra Františka Ježka do detailu osvětluje zákulisí „*mnichovských dnů*“; Ježkovy citované poznámky vypovídají o jednáních vedoucích orgánů Národního sjednocení, o zasedáních vlády i schůzích politického kabinetu. Svědčí o neochotě, se kterou se národní demokraté nakonec rozhodli vyhovět britskému ultimátu (někteří, jako právě František Ježek, pro něj však nehlasovali). Další část kapitoly pojednává o vzniku Strany národní jednoty a poslední podkapitola se zabývá odbojovou aktivitou během doby okupace; zde je zmíněna řada národních demokratů, kteří byli zasaženi režimem (včetně docenta Josefa Matouška), jejich protinacistická aktivita

byla totiž rozsáhlá. Příspěvek je ukončen přílohou s fotografiemi.

Michal Pehr se ve čtvrtém oddílu *Politický katolicismus v časech velké zkoušky* věnuje problematice katolíků v politickém životě druhé republiky a protektorátu, velká část textu se ovšem týká osobnosti Jana Šrámka, dlouhodobě vnímaného jako politického reprezentanta katolíků. Nejprve se autor snaží vymezit pravicový charakter katolíků, přičemž upozorňuje na to, že křesťansko-sociální katolický proud, do kterého patřil i Šrámek, prokazatelně pravicový nebyl. Lidovci odmítali kapitulaci a zásadně se stavěli proti „zjednodušení politického systému“, k čemuž ale nakonec přičiněním lidovce Msgre. Bohumila Staška došlo. Na základě širokého zdrojového základu je charakterizováno vystupování katolické církve v novinách – jejich snaha o neutralitu, jejich kompromitující spolupráce s fašismem i odsouzení první republiky a kritika Šrámka. Pehr ale zdůrazňuje, že tiskoviny nesvědčí o jejich rozsáhlé rezistenční činnosti, jako např. Staškův pohřeb ostatků Karla Hynka Máchy v květnu 1939 a jeho projev na pouti u sv. Vavřínečka u Domažlic, dále únik Šrámka do exilu a jeho působení v Benešově vládě. Zbytek kapitoly je věnován charakteristice Šrámka samotného, a to pomocí jeho veřejných projevů, soukromé korespondence a deníku jeho tajemníka Jana Stránského. Autor dochází k závěru, že se Šrámek vyprofiloval jako politik ochotný dosáhnout kompromisu, který byl loajální vůči Benešovi a nesnažil se své postavení využívat pro prosazování vlastních politických ambicí.

Nakonec Pehr upozorňuje na problém, který již nastínil Robert Kvaček ve svém příspěvku, a sice, že pravicový charakter lidovců je poměrně snadno zpochybnitelný. Součástí přílohy je kromě fotografií zápis o společné schůzi klubu poslanců a senátorů Čsl. strany lidové a Ústředního výkonného výboru Čsl. strany lidové. Kapitola se vyznačuje rozsáhlým poznámkovým aparátem, ve kterém autor uvádí mj. i stručná představení relevantních historických osob.

V pátém, podle mého názoru nejpřínosnějším příspěvku, se Zdeněk Hazdra zabývá českou aristokracií. Vychází přitom zejména ze své předešlé monografie. Kapitulu uvádí představením knížete Ulricha Ferdinanda Kinského jakožto příslušníka pronacisticky orientované šlechty, kterého staví do kontrastu s hrabětem Leopoldem Sternbergem. Oba byli potomky starého českého šlechtického rodu, ale Leopold se rychle smířil se změnami provedenými během první republiky. Svou pozornost autor věnuje třem prohlášením české šlechty z roku 1938 a 1939, která považuje za *de facto* poslední veřejný projev české šlechty jako celku. V podkapitole *Působení české šlechty v protektorátní politice* autor tvrdí, že kontakty, které udržovali někteří čeští a němečtí aristokraté s Konstantinem von Neurathem, nelze považovat za kolaboraci (s. 204), ale své tvrzení opírá kupodivu pouze o vlastní spekulaci nad možnými důvody existence těchto vazeb. Následující podkapitola popisuje osudy šlechticů, kteří se rozhodli postupovat proti nacismu – konkrétněji jde o Maxe Lobkowicze, Zdeňka Bořka-Dohalského a Karla Schwarzenberga. „Pro

úplnost“ zařadil autor do své práce také krátkou epizodu o šlechticích, kteří měli sklon k českému nacionalismu a fašismu (Jan Adolf kníže z Lobkovicz, Karel VI. Schwarzenberg a Jindřich Thun-Hohenstein). V závěru příspěvku autor upozorňuje na to, že tematika tehdejších šlechticů nebyla doposud dostatečně prozkoumána (z velké části kvůli nepřístupnosti soukromých šlechtických archivů).

Závěrečná, krátká studie psaná Janem Němečkem se soustředí na londýnskou exilovou vládu a její vztah k agrární straně. Autor popisuje Benešovy snahy o smíření vnitřních myšlenkových směrů (vojáci usilující o vojenskou diktaturu, levice a pravice, aj.), spory mezi londýnským a moskevským exilem a roli agrární strany v poválečném Československu. Nezařazení agrární strany do poválečného politického systému autor vysvětluje tím, že by to bylo v nesouladu

s ambicemi ostatních politických stran, a to především KSČ (s. 240).

Každá z dílčích součástí monografie uspokojivě plní své vytyčené cíle, ale je nutno podotknout, že tyto cíle nejsou příliš ambiciózní. Ačkoliv každý autor odvedl výbornou práci, jako celek měla kniha potenciál, který bohužel nebyl naplněn. Dílo neanalyzuje tehdejší pravici jako celek a otázkou jejího vymezení se většinou ani nezabývá. Je vlastně jen souborem esejí a studií, které by samy o sobě byly stejně tak hodnotné. Z jazykového hlediska je ovšem na vysoké úrovni; nenašel jsem žádné překlepy ani pravopisné chyby. Za nejpřínosnější část pro budoucí výzkum považuji příspěvek Zdeňka Hazdry, který přímo vybízí k další badatelské práci v oblasti české aristokracie poloviny dvacátého století.

Kryštof Halamek

PROKOP, Lukáš – ŘÍHA, Ivo – ŠULC, Jan (edd.), *S iniciálami V. V.*, Praha: Památník národního písemnictví 2018, 368 s. ISBN 978-80-87376-50-8

Kulturní stopa rodiny Vokolkovy se stále snaží vtisknout do veřejného povědomí s pomocí teoretiků, kritiků, přátel a dalších významných osobností. Umělecký rod Vokolkových byl prozatím naposled představen na pardubické konferenci v květnu 2017. Z té byla rok poté vydána odborná publikace s názvem *S iniciálami V. V.* Ovšem nejedná se o první knihu zasvěcenou tomuto uměleckému rodu. Tento badatelský výstup

navazuje na předchozí *Jméno Vokolek a Listy tří bratří a sestry Květy*, vydané pražským nakladatelstvím Torst.

Kolektivní monografie *S iniciálami V. V.*, tentokrát vydaná Památníkem národního písemnictví, mapuje široké spektrum uměleckého života celého rodu, tedy nejen samotnou tvorbu jednotlivých členů rodiny, ale provázanost a spojitost jejich umělecké dráhy s životem soukromým. Autoři a editoři

doufají v pokračování vydávaných publikací o Vokolkových. Cílem knihy tedy není uzavřít bádání, spíše má dle editora Jana Šulce představovat jeden z článků komplikovaného a rozsáhlého řetězce budoucích badatelských počínů.

Monografie obsahuje několik studií, vzpomínek, ukázek korespondence a jiných dokumentů. Je rozdělena do čtyř oddílů. Ty však neodpovídají určitému tematickému zařazení, alespoň ne zcela. Čtenáři může připadat takové uspořádání poněkud nahodilé. Nicméně, jakmile se nám ocitne v rukou svazek, který je výstupem z konference, dá se snadno odvodit, proč celá struktura působí nejednotně. Do knihy se svými texty přispělo velké množství literárních odborníků. Najdeme zde kupříkladu studii od Petra Šrámka, jenž se zabývá vydáváním poezie Vladimíra Vokolka či příspěvek Lukáše Prokopa věnujícího se korespondenci Vladimíra a Vlastimila Vokolkových.

Každá ze studií se liší délkou, zpracovaností, tématem či srozumitelností. Není možné předat komplexní pohled na tak roztržštěný záběr textů. Abych nastínila jakýsi obraz dané publikace, zmíním jen některé z nich. Hned po úvodních slovech Jana Šulce dostal prostor Václav Vokolek. Ve svém textu popisuje koloběh života rodu Vokolkových, především bratrů Vladimíra, Vojmíra a Vlastimila. V závěru se také zmiňuje o jejich sestře Květě. Do prvního oddílu je logicky umístěn text od Věry Doležalové o působení Václava Vokolka v Pardubicích, dalo by se říci zakladateli tohoto početného rodu, čímž editoři dávají

tušit jakýsi chronologický řád celé monografie. Ten však bohužel později dodržován není, editoři se rozhodli postupovat jiným způsobem.

Druhý oddíl již přináší různorodé studie a vzpomínky. Na jednu stranu se můžeme od Marie Mlejnkové dočíst o jejím přátelském vztahu k Vlastimilu Vokolkovi, kde se rozpomíná na společné chvíle strávené nad literárními díly a jinými záležitostmi kulturního života. Na druhou stranu zde najdeme i texty pojaté diametrálně odlišně, například se ocitneme ve filozofickém světě Petra Jindry, jenž zasazuje dílo Vojmíra Vokolka do historicko-filozofického kontextu a dokonce se dotýká biblických aluzí ve Vokolkově díle. S pomocí Kierkegaarda a Heideggera se snaží nalézt paralely mezi Vojmírovou pozdní tvorbou (především sochařskou) a duševními stadii vývoje člověka – estetického, etického a teologického.

Třetí část nás seznamuje s korespondencí především Vladimíra a Vlastimila Vokolkových se zásadními postavami české literární historie a kultury. Například se dozvíme, jak obtížné mohlo být ve válečném období vydat básnickou sbírku. Tím se zabývá Jan Bílek nebo Lukáš Prokop. Díky korespondenci zjistíme něco nejen o bratrech Vokolkových, ale zároveň o jiných osobnostech, jakými byli Ivan Diviš či Vladimír Binar.

Čtvrtý a závěrečný oddíl je pak výčtem „Vokolkián“ ve sbírkách Východočeského muzea v Pardubicích, soupisem knih Václava Vokolka věnovaných Památníku národního písemnictví a seznamem rozhlasových pořadů Václava Vokolka. Nejedná se tedy již

o souhrn studií a vzpomínek, nýbrž o jakýsi appendix celé publikace.

Za zmínku jistě stojí taktéž velice uspokojivé zpracování příloh. Fotografie jsou umístěné u jednotlivých studií, nikoli na konci knihy, jak to často bývá u odborných publikací zvykem. Tento krok považují za velice funkční, neboť kupříkladu příspěvek o kostelních freskách od Vojmíra Vokolka ve Stráži pod Ralskem by bez fotografických příloh poněkud postrádal smysl. Kromě fotografických příloh v knize nalezneme i dopisy adresované jak bratrům Vokolkovým, tak i jimi odesílaných dalším osobám z uměleckého prostředí (ačkoli těch se dochovalo podstatně méně). Pomyslnou třešničkou na dortu je bonusové DVD s dokumentem ze série Petra Kotyky a Bedřicha Ludvíka, jenž mapuje „*knihovny zajímavých osobností*“, v tomto případě básníka a výtvarníka Václava Vokolka.

Monografie však dle mého názoru postrádá jednu zásadní přílohu. Kvůli početné rodině se stejnými iniciálami téměř většina mužských členů se čtenář může obtížněji orientovat. Proto bych uvítala přílohu s rodokmenem Vokolkových. Z toho také usuzuji, že autoři a editoři knihy počítají se čtenářstvem již obeznámeným se životy této umělecky činné a početné rodiny, třeba z monografií, které této předcházely. Největší přínos publikace spatřuji v odkrývání dílčích informací o jednotlivých členech a také umisťování jejich vlivu do širších historicko-uměleckých kontextů. *S iniciálami V. V.* mohou ovšem ocenit i tací, kdo se setkávají s Vokolkovými a jejich kulturním působením zcela nedotčení, případnému čtenáři bych však doporučila se nejprve seznámit s knihami předešlými. Ostatně takto byla monografie s největší pravděpodobností zamýšlena.

Aneta Krejčík Plšková

Stavební a kulturní obnova památky – příběh kaple sv. Isidora u Jičina

„Měl děd můj pan František Ignatius Rost častá vnuknutí boží, aby na té štěpnici ke cti nějakého svatého, který by patronem této Vinice byl, kapličku s obrazem vystavěl. Nevěda on, kterého by svatého sobě vyvolit měl, snažně skrz drahný čas Pána Boha o osvěcení žádal. I připadla naň času jednoho, když na Vinici byl, dřímota, a na tom samým místě, kde nyní kaplička stojí, se položil a usnul. Procitě nalezl na sobě obrázek svatého Isidora Voráče, a vyznavače Páně [...], protož

vzal on tuto případnost za vnuknutí Boží“, píše se v ostruženské farní kronice založené v roce 1836 a uložené v současné době ve Státním okresním archivu v Jičíně. Okolnosti vzniku drobné sakrální stavby nacházející se v lokalitě Na Vinici v katastru obce Brada-Rybníček u Jičina jsou zde popsány velmi poutavě. Můžeme se dočíst i to, že poté, co královéhradecká biskupská konzistoř stavbu povolila, byla ve velmi krátkém čase v roce 1727 dokončena a poté vysvěcena.

Tzv. Vinice byla rozlehlým sadem založeným na jižním svahu vrchu Brada a obklopeným ze všech stran polnostmi a lesy náležejícími ke schlikovskému panství Veliš-Vokšice. Tehdy patřil rodině Rostových, jičínských měšťanů. Kaple byla zbudována na okraji sadu v bezprostřední blízkosti barokního roubeného stavení s mansardovou střechou využívaného i pozdějšími majiteli pozemku (na počátku 20. století už spíše k rekreačním účelům).

Kromě samotné stavby pojistil zakladatel a první majitel soukromé kaple, František Ignác Rost, její budoucí zabezpečení věnem sto zlatých, vybavil ji obvyklým mobiliářem, liturgickými předměty a textilem. Inventář byl v průběhu 18. století postupně rozšiřován a v roce 1784 čítal přes čtyřicet položek. Tradice každoročních poutí při svátku sv. Isidora, která byla zahájena bezprostředně po vzniku a vysvěcení kaple, byla v regionu velmi silná. Rychle se stala běžnou součástí lokálních festivaltů a probíhala za velké účasti místních obyvatel, zejména těch z přilehlých obcí. Oblíbená pouť se konala od vzniku kaple patrně každoročně až do roku 1898. V následujícím roce neumožnil tehdejší majitelce objektu Marii Svobodové její špatný zdravotní stav realizaci slavnosti. Oznamovala ostruženskému faráři, že jde o dočasné řešení. Bohužel však záhy zemřela, a protože její dědici měli zájem pouze o konání bohoslužeb, nikoli však poutí, znamenala její smrt mj. konec oblíbené tradice.

Nevelká, ale přesto oblíbená stavba tím ztratila svou původně důležitou roli v regionu. A to jakoby se v dalších letech

začalo zrcadlit v jejím osudu. Postihly ji podobné pohromy jako jiné sakrální stavby, např. rekvírování zvonů pro válečné účely. Prošla si obdobími, kdy se těšila většímu či menšímu zájmu majitelů i dobou naprostého nezájmu a chátrání. Ještě na počátku 20. století disponovala původním mobiliářem a takřka kompletním vybavením. Z něho se do dnešních dnů nedochovalo prakticky nic. A zde se dostáváme do třetího dějství historie kaple, po období rozkvětu a následném úpadku totiž opět ožívá.

Prvním a nejdůležitějším krokem v rámci procesu jejího znovuzrození bylo bezpochyby již samotné rozhodnutí vlastníků Víta a Věry Černých zachovat a obnovit památku. Ti byli jedni z iniciátorů vzniku spolku Isidor založeného v roce 2016, který navázal na jejich předchozí péči a dále ji rozvinul. Po nezbytných základních úpravách a dočasných opravách zdíva a střechy v první a druhé dekádě 21. století, které měly zamezit destrukci objektu, byl připraven rozsáhlý projekt. Jeho cílem je obnova v souladu s obvyklou praxí restaurování památek.

V roce 2016 se nejprve realizoval mykologický průzkum a na jaře následujícího roku byly u jihovýchodního rohu kaple provedeny výkopové sondy za účelem zpracování statického posudku (výsledné zjištění, že podloží je stabilní, přineslo jistou úlevu nejenom kvůli starostem o samotnou památku, ale i z rozpočtových důvodů). Další práce následovaly. Zmiňovaný posudek obsahoval mj. i závěr, že obávané praskliny jsou způsobeny rozevíráním štítu a zdíva kaple. Ještě v témže roce došlo k odbornému zpevnění

zdiva kaple. V roce 2018 se pak mohlo přikročit k opravě krovu a střechy včetně sanktusové věžičky, přičemž v letošním roce (2019) byla tato oprava dokončena.

Nejdůležitější práce jsou tedy hotové. Zdivo by už nemělo tolik trpět. Drobnou kapli čeká nicméně ještě řada dalších zásahů, než se přiblíží své někdejší kráse. Její podoba – je postavena na obdélném půdorysu s polokruhovou apsidou a středně zdobenou fasádou – nicméně slibuje menší množství komplikací na cestě k cíli. Na rozdíl od jiných barokních architektur vzniklých v okolí ze šlechtické donace totiž nedisponuje sochařskou či jinou výzdobou exteriéru, která by hrozila zvyšovat náklady plánovaných oprav. I tak ale budou nemalé. Omítka degraduje a na některých místech zcela chybí. Malba slunečních hodin na jedné ze stěn fasády je v důsledku značného poškození stěží čitelná. Ve značně zdevastovaném stavu jsou ostění oken i portálu, samotný vstup včetně prahu a dveří i kamenná dlažba před ním. Dřevěné a kovové prvky nesou obvyklé znaky degradace vzhledem k charakteru materiálu. Řada částí stavby esteticky i funkčně trpí nepůvodními nátěry a jinými neodbornými zásahy provedenými v minulosti.

Podobně složité jako obnova exteriéru a stavebních částí budou i práce v interiéru. V kapli se nenachází žádný hmotný doklad vztahující se k zasvěcení kaple, sv. Isidoru. Pouze z písemných pramenů jsme informováni, že původní oltář kaple s malbou

světce zhotovenou jičínským malířem Janem Jiřím Majorem se nacházel na svém místě ještě na počátku 20. století. Jeho pozdější osudy nejsou bohužel přesně známe, stejně je to i v případě dalšího mobiliáře a jiných předmětů, které původně sloužily k výzdobě a náboženskému využití kaple.

Budoucí činnost spolku složeného z majitelů objektu a množství místních dobrovolníků nadaných jak potřebnou dávkou entuziasmu, tak i aktivitou a nápady, je nasnadě. Mají před sebou ještě spoustu práce. Je úctyhodné, že zachraňují nejenom samotnou stavbu, ale snaží se i o její kulturní obnovu a znovuzачlenění do života komunity. Od roku 2016 pořádá spolek u kaple setkání jako připomínku slavných poutí, a to tradičně první neděli po desátém květnu. Nejde o slavnost náboženskou, nýbrž spíše společenskou s programem zaměřeným na představení historie kaple a zahrnující i hudební produkci. Pořádají se i další akce, např. u příležitosti příchodu jara a jiných důležitých okamžiků v průběhu roku.

Oživení památky není samoúčelné, ale je součástí širšího záměru založeného na představách a potřebách místních. A právě tento aspekt by mohl v budoucnu zabránit opětovnému návratu „špatných časů“. Lidé se totiž neradi vzdávají místa, které pro ně představuje možnost vybočení z každodennosti a příjemného společenského setkání.

Jana Stráníková